

«Itzultzen hasi berriaren neurrikoa izan nuen Xukriren *Ogi hutsa*»

Itzulpengintzaren Euskadi Literatura saria jaso du Alaa As Aswaniren *Jakobian eraikina* (Igela, 2011) nobelak, Xabier Olarrak eta Arantzazu Royok maisu-maistraki euskaraturik. Izen eta aipu handikoa da lehena, bidean urrats egiten ari dena, berriz, bigarrena. Mohamed Xukriren *Ogi hutsa* (Igela, 2010) itzuli zuelarik irten zen plazara, eta isilean igaroko zen, sariak zipriztindu izan ez balu.

| MIEL A. ELUSTONDO |

Argazkiak: Zaldi Ero

Itzalean, beste behin, itzultzailea. Zu, oraingoan.

Sukaldean, esaten dut nik. Ondoena hortxe, lagunartean. Jendaurrean agertu beharra gehiegi zait. Gustura nago neure txokoan. Saria eta gainerakoa, plaza, handiegia zait. *Petit comité*-n hobeto, gauza guztietan.

Liburu plazaratzeak horixe du.

Badakit, bai. Nik kalkulatu ez, ordea, ahal nuena egiten jardun dut itzultzen, besterik gabe, ez nekien zer etor zitekeen. Mohamed Xukri [*Ogi hutsa*] itzuli nuen lehenengo, arabieratik, bai, baina japonieratik itzultzen ari direnak ere bada! Babespean egin dut nire bidea, itzalean nahi izan dut, eta, hala ere, Xukri itzuli eta plazara irten beharra egokitu zitzaidanean, ezin itzultzailearen sukaldean geratu. Ez nintzen jabetzen, edo ez nuen ikusi nahi, zer ondorio etor litekeen... Niretzat, Xukri ez da, besterik gabe, itzulpen esperientzia izan, bizi-esperientzia baizik.

Plazara irten zinen Xukriekin, zenbait aurkezpenetan ikusi zintugun.

Ez dakit, bada. Plazara irten behar da, ezin gara ezkatzen ibili, baina tamaina behar dut. Eus-

“Niretzat, Xukri ez da, besterik gabe, itzulpen esperientzia izan, bizi-esperientzia baizik”.

kadi sariarekin ere, izan nituen gorabeherak. Egindako lanaren errekonozimendua ere bada sari hori, baina espantuka jaso nuen berria! “Ai, ama!”. Xabier Olarrarena eta biona da saria, eta konpartitua izateak ere lagundu zidan.

Duela bi urte, *Erlea* aldizkariaren 3. alearen aurkezpenean ere erakutsi zenuen zeure burua, Bilbon.

Harrituta nengoen, neure buruarekin: uste baino lasaiago jardun nuen. Lehenengo aurkezpene egina nuen Donostian, han izan

nituen lagunak ere, baina Bilboko hura beste testuinguru bat zen. Irakurketa eta elkarrizketa, biak eskatu zizkidan Atxagak, eta banuen kezkatxoa, elkarrizketari dagokionez. Izan ere, arabierak eraman ninduen mundu hori ezagutzera, ez mundu horrekiko interes berezi batek. Hizkuntzak eraman nau bazter guztietara, horrek mugitzen nau. Hizkuntzaren bidez ezagutzen ditut herriak eta kulturak.

Noizdanik?

UBI bukatu nuenetik. Hura bukatu eta unibertsitatera zen bidea, baina ez nekien zer ikasi nahi nuen. Hizkuntzetan ondo moldatzen nintzen, euskara izan, ingelesa izan... Londredera joan nintzen. Ingelesa, Londresen. Parisen, frantsesa. Ikasten eta lanean, beti. Parisetik bueltan hasi nintzen EIZIEN lanean, zenbait orduz. Frantsesarekikoak egin eta beste hizkuntzaren bati heltzea pentsatu nuen, diferentea: "Errusiera? Hotza. Japoniera? Zaila... Arabiera!" Eta hasi nintzen, eskola partikularretan, non sartzen ari nintzen jakin gabe. Hasi nintzen, eta ezin utzi. Gustura. Hizkuntza ikasketa bera oso gustukoa dut.

Noiz iritsi zinen Marokora lehenbiziko, noiz izan zenuen Xukriren berri?

Marokora lehenengo aldiz 1992an, baina Xukriren berri hura hil aurreko urtean. Xauen-en nintzen, eta zer edo zer irakurri nahi eta liburudendara sartu nintzen. Hantxe ikusi nuen liburua: Mohamed Xukri, *Le pan*

Zergatik itzuli?

"Hizkuntzak mugitzen nau, testuak, hitzak; hitzen soinuak, estetikak, egiturak, esanahiak... eder nahiz itsusi, hitzen arteko loturak, joskerak... Itzultzen ari garela, ordea, ez dugu hitza bere horretan itzultzen, hitzen bitartez adierazten den mundu bat deskubritzen ari gara, eta geure hizkuntzan adierazten; batzuetan gozatzen, beste batzuetan izerdi patsetan, eta beste batzuetan ez bata ez bestea. Hori ere bada".

nu. Frantsesezko edizioaren bidez ezagutu nuen. Zer zen hura, gero! Ikaragarri gustatu zitzaidan nola kontaktatzen zuten historia... Xabier Olarrarekin harremana berreskuratua nuen EIZIEN (irakasle izana bainuen institutu-tuan Hernanin). Igela zale ere banintzen, aurkezpenak segitzen nituen, haien itzulpen-lanak eta beste. Behin, horrela, Xukri euskaraz jarri behar genuela hasi ginen. Ez oso seriotan, ez bainintzen gauza sentitzen orduan.

Baina itzuli zenuen, eta saria jaso duen *Jakobian eraikina* ere bai, Olarrarekin elkarlanean.

Xabier Olarrak berak eman zidan liburuaren berri! Ez nuen egilearen berrikerik ere. Filma ikusia nuen, baina ez ninduen harrapatu... Olarrak *Jakobian eraikina* aipatu zidanean, orduantxe irakurri nuen, baina ez beste edozein liburu bezala, baizik eta haren itzulpena gogoan. Nire lehenengo erreakzioa... zaila iruditu zitzaidan, ez nuen neure tamainakoa ikusi. Gainerakoan, entretenigarria, bizia, interesagarria iruditu zitzaidan, gauza asko kontaktatzen ditu. Nolanahi ere, itzulpenak, niri, irakurtzen laguntzen dit, hau da, axaleko irakurketatik irakurketa askoz sakonagora jotzen. Eta, jakina, askoz gehiago jasotzen.

Lekutan da arabiar mundura egin zenuen lehen bidaldia.

Lehenengo uda ikastaroa Marokon egin nuen, hilabete. Hurrena, Tunisian. Donostia-ira itzuli, eta eskola partikularrekin jarraitu... Oso prozesu luzea da ezer ikasterako! Arabiera ez da ingelesa ez frantsesa, eta asko kostatzen da ikastea. Hala, hilabete baino gehiago irauten zuen ikastaro bila hasi nintzen, galdezka. Bazuen Espainiako Atzerri Ministerioak ikastaroen zerrenda bat, eta hantxe ikusi nuen lau hilabeteko ikastaro baten deia, Damaskon egitekoa.

Siriara heldu nintzen lehenengo aldian, 1997an, ez nuen batere hango berrikerik. Internet bera, hasi berria zen gurean. Hara iritsi eta lehenengo lana, Cervantes Institutura joatea, erreferentzia bila. Han topatu nuen neska bat, espainiarra, telefonoz arabieraz hizketan. Baina nola egiten zuen, gero! "Posible da, nonbait, arabieraz hitz egitea!" Hizkuntza guztiz pasibotzat hartua nuen nik arabiera. Eta ikastaroak etorri ziren, han eta hemen, bata bestearen atzetik, konstantzia handirik gabe, baina segi. Sirian azkena, 2006an.

Lehenengo hartan hemendik Siriara joateak lanak zituen.

Bada bidaia-agentzia bat, Años Luz, harako bidea egiten zuena. Bataren bidez, bestearen bidez, hotel erreserba eginda joan nintzen.

Enbaxadara ere joan beharra nuen, izena emateaz gain, erreferentzia eta agiri bila. Unibertsitateko ikastaroan matrikula egiteko, adibidez, enbaxadaren agiria behar genuen. Alde guztietan, dena zen arabieraz, ez frantses ez beste. Beharko ikasi arabieraz! Atzerritarrak gutxi ziren, eta biltzera egiten zuten. Harrera ona egin zioten iritsi berri honi, han mugitzen hasteko, haiek ere neure egoera beretik pasatuak izaki. Frantsesa eta ingelesa jakiteak, bestalde, jende askorekin erlazionatzeko modua ematen zidan.

Itzulpena baino lehen, bizitza historia dugu.

Bai. Dena dela, nik ez nuen sinesten Xukri itzultzera helduko nintzenik. Joan ziren urte batzuk bitartean. Xabier Olarrak pazientzia handia izan zuen. Eta Juan Garziak ere ikaragarri lagundu zidan testua lantzeko garaian. Nire lehenengo saioa zen! Lehenago, ipuin bat ere itzulua nuen, Egiptoko Yusuf Idris-en ipuin bat. Juani [Garzia] eman nion, eta hark, ontzat eman zuen, oso ondo. Olarrari gero, eta hark ere ondo. Bultzada handia izan zen hura niretzat, arabiera-euskara itzulpenari ekiteko.

Argitaratu da ipuina?

Ez, tiraderan dago, baina ariketa gisa itzuli nuen. Idris eta Mahfouz, bateratsu omen

“Itzulpenak, niri, irakurtzen laguntzen dit, axaleko irakurketatik sakonagora jotzen”.

zebiltzan Nobel saria jasotzeko garaian. Baina Idrisen lanik ez itzulita. Nonbait, horrek ez zion lagundu. Ipuingile ezaguna da, bestela, Idris.

Jakobian eraikina, Egipto, Kairo.

2000-2001 ikasturtean heldu nintzen hara. Ikastea nuen helburu. Horrek mugitu nau beti, batera eta bestera. Ikastaroak non, haraxe ni: Rabat, Tunisia, Siria... Batean hilabete, bestean hilabete, lau hilabete hurrena... Luzeago bat. Non? Kairora, dialektoagatik joan nintzen. Arabiera estandarra ikasten ari nintzen, albistegietan, prentsan, liburuetan erabiltzen dena, baina estandarra ez da hitz egitekoa. Behin hara joanda, hizkuntza barneratzen hasita, kafea estandarrez eskatzea oso artifiziala gertatzen da. Lekuan lekuko dialektoa erabiltzen hasten gara. Kairoko dialektoa, esaterako, oso zabala da. Marokoarrak Kairokoari ulertzen dio, baina Kairokoak Marokokoari ez, antza.

Zein da arrazoia?

Liburu produkzioa, zinema eta telebista, gehienbat Egipton eta Libanon egin delako, eta hori delako zabalduena. Telesailak eta beste. Oso telesail zale dira, eta Marokon esaterako, horrela jaso dute Egiptoko dialektoa ere.

Azterri hizkuntza bat, zeinahi dela ere, ongi hitz egitea lan handia da; hizkuntza estandarra, esan nahi dut. Zer esanik ez dialektoa jakitea.

Nik halako saltsa-maltsa bat egiten dut. Ikastaro batetik bestera denbora joan zait, eta zaila da hizkuntzari eustea. Hemen, ibili nin-

‘Hutsegiteen garaia’

“XUKRIREN LIBURU HORRETAN ari naiz orain, datorren urtean kaleratzekotan, baina, tamalez, erritmorik gabe, oraintxe. Liburuaren erdia zirriborratua dut, oporraldietan astindu on bat emanda. Harrezkero, ordea, ezin, bata dela eta bestea dela. *Ogi butsan*, horixe izan nuen: tartea, denbora, Xukriren munduan sartzeko eta murgiltzeko, eta neurea lasai botatzeko. Testuarekiko harremana, ‘deitzen ari zitzaidan’ sentsazio zoragarria, jarioa eta ataskua, pazientzia eta pazientziarik eza, sormena eta artisautea, deskodetu eta kodetu, desmuntatu eta muntatu... pieza lekuz aldatu; kendu eta erantsi, errenuntziatu eta konpentsatu... Zer den ‘han egotea’, zer esan nahi duen ‘ahal bezain hurbil, behar bezain urrun’ esaldiak... Horiek entzutek, bizitzera. Horixe dio Biltoki Elkartearen 10. Urteurrena dela-eta Fernando Rey itzain eta akuiludun dela kaleratu berri den liburuaren tituluak, ezta? *Hitzaz bide, biziaz xede*”.

tzen eskola batzuk hartzeko asmotan, hizkuntzari euste aldera, baina zaila egiten zait ahaleginean segitzea. Itzultzea da eusteko beste bide bat.

Zein ohi ditugu arabieratik euskarara itzultzeko zailtasunik handienak?

Urruneko hizkuntza eta kultura izatea, oro har. Bidea urratzea bera, ez baitugu arabiar literatura askorik euskaraz. Hainbat dira ezberdintasunak. Teknologitresnak ere ez ditut beste hizkuntzetan dauzkadan

“Hizkuntzak eraman nau bazter guztietara, horrek mugitzen nau”.

Al Aswaniren hitzak

“ZER SARI DAKAR IDAZTEAK? Zergatik pasatzen ditu idazleak urteak bulego batean idazten, besteak ederki bizitzen ari diren bitartean? Zer dela eta berebiziko ahalegin hori? Zein da saria? Dirua? Ez zait iruditzen. Izan ere, ahalegin hori bera beste edozein ofiziotan eginez gero, diru gehiago ekarriko zion.

Ospea al da saria? Ospeak, berez, ez du balio ikaragarriarik. Jendeak ezagutzen zaitu, baina zuk ez dituzu haiek ezagutzen. Gainera, bada jende ospetsu franko, gizadiari benetako ekarpenik egin ez diona. Orduan, zein da saria?

Nire ustez, saria da jendeak zure ideiak jasotzen dituela, zuk idatzitakoa irakurri eta ulertzen duela –hainbat hizkuntzatan–, eta zuk idatzi duzun horrek, beharbada, jendearen pentsaera eta mundu ikuskera alda ditzakeela.

Beraz, nire lanen itzulpenak sari handia dira; ohore bat niretzat, eta edozein idazlerentzat. 33 hizkuntzatarata itzuli dira nire obrak, eta poza hartu nuen euskarara 34.a dela jakitean. Mila esker nire nobela euskaraz jarri duzuen itzultzaileoi.

Estimatzen dut euskal irakurleak ere izatea, eta nire lanak gustuko izatea espero dut”.

(*Jakobian eraikina*-ren egileak Euskadi Literatura sariaren banaketara Xabier Olarrari eta Arantzazu Royori igorritako mezua)

adina. Irakurtzeko prozesua, irakurritakoa ulertzekoa, interpretatzekoa eta barneratzekoa, luzeagoa dut arabieraz, euskaraz ezer ematen hasi aurretik denbora gehiago behar dut. Horregatik, edo horregatik ere, behar izaten ditut ondoan beste itzulpenak. Beste itzultzaileek zer interpretatu duten ikusteko. Sorpresa ederrik hartu izan dut tar-teka. Ez dakit, bada, japonieraz, txineraz, halako zerbait izango da, ezta? Gurearekin zer ikusirik ez du, ez hizkuntzak, ez kulturak.

Ogi hutsa izan zen lehenen, Jakobian... izan duzue orain Xabier Olarrak eta biok, eta Hutsegiteen garaia duzue orain eskuartean, Xukrirena hau ere. Itzultzen hasi eta zein dituzu bi egileen arteko ezberdintasunak?

Estilo ezberdinak dituzte, askoz soilagoa da Xukri, esaterako, baina, batez ere, itzultzeko prozesua bera izan da desberdina. “Neure tamainakoa”, hasi berriaren neurrikoa izan nuen Xukri. *Ogi hutsa* egokia iruditu zitzaidan hasteko, eta gainera, laguntza handia izan nuen zuzenketa prozesuan. Juan Garziaren eta Xabier Olarraren laguntza izan nuen. Xukriren estiloa soilagoa dela esan dut, esaldi laburrak ditu eta errazago da itzultzen, baina, itxurazko erraztasun horrek ere badu alde gordea: erritmoa zaindu behar! *Ogi hutsa* liburuan nirea izan zen lehen zirriborroa. *Jakobian*-en, berriz, Olarrarena. Halako eskarmentua duen itzultzaile batena izanik, bada, ikasi ere, gutxi ez. Adibidez, esaldi luzeak, deskripzio eta zerrendatze amaigabeak, imanen diskurtso hanpatuak, Korana eta hadizak [Mahomaren esan eta eginak], formula erlijiosoak... horiek ez nituen “neure tamainakoa”. Ni erosoago eta konfiantza handiagoarekin ibili nintzen pertsonaien ahotsetan. Xabierren [Olarra] ahotsa hurbil sentitzen dut, eta horrek ere hainbat laguntzen du itzultzeko prozesu konpartituan. Arabierazko hitz eta esamoldeak gure arteko transliterazioa erabiliz eztabaidatzea ere, ederra. Azken finean, arabiera-euskara hizkuntz bikotea konpartitu dugu. Ederra... Zuzenketa eta fintze prozesuan ere, zer den distantzia hartzea eta ikustea zerekin ez dugun asmatu, esan nahi genuena transmititu dugun edo ez, irakurtzerakoan zerbaitek traba egiten duen, logikarik gabeko esaldiren bat agertu dela eta konturatzea ez dugula ulertu, edo, alderantziz, irakurri eta “ederki asko geratu da hau” esatea. Horretarako, ez da ozen irakurtzea bezalakorik. ■

